

Jean Martin Hiribarren

**MONTEBIDEOKO
BERRIAK**

Fitxategi hau “liburu-e” bildumako alea da,
liburu elektronikoen irakurgailurako prestatua.

Liburu gehiago eskuratzeko:

<http://armiarma.com/liburu-e>

Iturria: *Bertsolaritzaren historia II*, (Patri Urkizuren edizioa). Etor, 1991

<http://klasikoak.armiarma.com>

Egileari buruzko informazioa:

<http://zubitegia.armiarma.com/?i=327>

Ut omnes lucrifacerent;

Guziak salbatu nahi,

Egia khiratsa bahi.

J. M. H.

I

Eskaldunak airean

Zoratu ahal dire Eskaldun gazteak,
Utziz bere herritan buraso maiteak;
Itsasoz urruntzeko diru nahiz bildu:
Eskaldun izateak oraitik egin du!

Lau mila urthe badu eskal herrietan
Populu bera zela bizi lorietan;
Europako premu zen, ez diteke duda:
Haren herri esteka zer bilhakatu da?

Harmekin begiratu mendetako lurrak
Lehoina deithua zen eskaldun zaharrak
Oraiko haur gazteak nola nahi uzten:
Aitez gorago naski dirua ematen!

Bizi bat bezik ez da, eta labur hura,
Zertako gau, gazteak, itsasoz behera?
Lurrean emateko ditugun egunak
Ez ditu luzaturen untza maite denak.

Zerbeit egin orduko, egiten denean,
Etixerat heldu dire hiltzeko menean
Gizon hazkar zirenak ilkhi herritarik:
Ez dute oren on bat bere urretarik!

Ehunetarik batek ezdu osasunik;
Balio zuen gatia urrun aita ganik!
Sarthu ere denean sorlekhu etxean,
Aita-Amak ez ditu kausitu barnean!

Bere axkidetarik guti du ikusten,
Herioak artetan asko du egiten:
Ez da bada bizirik lagun berriekin;
Begotz lehen jostetak gaste lagunekin!

Hogoi urthen buruan jaunduz heldu dena
Ez da herrian kausten bethi urusena:
Behar du buraso bat hobirat segitu,
Hainitz baita oraino bizi badu kaustu!

Baldin kurrida eta lanez higatua
Heldu bada herrirat dena zahartua,
Herriko atsegina deusek ez pagatzen,
Nahi bezin beharra hartaz den gozatzen:

Ez daukat nik badela munduan bestarik
Nihoiz herrikoekin dukena parerik:
Gazteak urrunean orroitzen herriaz,
Bestak ere egiten haurreko loriaz!

Egunik ederrenak nonbait hingatzea,
Arbuiatuz bezala aiten bizitzea,
Etzait dela balios gorphutz ez arimen:
Batere zuhur dena egon bedi hemen!

Bertzetan bezin ungi, denak jarrekia,
Egiten du herrian urrezko alkhia:
Hemen direnak ilhaun, urrun ez bolbora;
Herrian egotea, hoberen ardura.

II

Enganatzaileak

Ez heda beharrik espantu egilei,
Hekin kalaka eman laguntzat igelei;
Zuen tirriatzale, jaun tratulariak,
Dabiltzka ingurutan diru gutziak.

Errex gizon biltzea untzi kargatzeko,
Ofizio hautua aise bizitzeko:
Ez egon bada beira, zikhiro bezala,
Nola den arrainari hedatzen pertola.

Botikesak oihala gezurrez sakatzen:
Gizon tratulariak bertzela gizentzen:
Diate Montebideo Indiak direla,
Nor nahi itsuturik harat dohakela.

Bada gaizo guziak, eskal-herrietan,
Beldurrez eskas toki huts diren untzitan,
Ematen dire saltzen bere ontasunak,
Eskutik izateko gizon makinunak.

Bere hirri diote egiten ondotik
Ferekatu ondoan ederki hastetik!
Bainan berea dute atzeman hasteko,
Ez dire biligarro zozo gizontzeko.

Sarri dire karrosan ibiliren hirriz,
Odola bisaiatik daritela gorriz,
Zeren ungi baitute jan eta edaten:
Itsasoz gan direnek gastuak egiten.

Bizi horri direnak lothuak berritan
Ez dire geldituren nihoren onetan;
Irabaz badukete dirua ausarki,
Hekin kontuak ez du nihortaz urriki.

Leher bedi eskaldun milaka gerletan,
Setioko hurrisku edo gosetetan,
Pasaiarren sosekin fringatu beharrak,
Adirazten dituzte bethi hitz ederrak.

Sal ausarki etxeak hekin pagatzeko;
Amerikek badute saldu erosteko;
Han duenak zangoa oren bat pausatzen
Aise ditu sakolak urrez berregintzen.

Hortan dohaz, erosiz errementa berri,
Eginez itsasoan bi egunez hirri;
Hekin hizkuntzak dire Ameriken urrez;
Hek arresten dituzte betheak su-kharrez.

Laster denbora gaxto zenbeit ethortzean,
Nahiago lukete ukia lurrean;
Asko eman lukete batzuek orduan
Zangoa pausatzeko nonbaiko portuan.

Untzia haizek joa badoha trunbilka,
Berratuaz gaten da barneko marraska;
Orduan dire orroit eskaldun herriak
Ez direla arneguz uzteko tokiak.

Ez bada ere diru neurtuaz baizik
Bederen bizia da han higitzen bozik,
Orduan da erraten: ez balitz agertu
Gizon gu gaituena hunat tirriatu.

Zeru-lurrek iduri uretan direla,
Untzia itsas barna pulunpatzen dela,
Tirain batzuk bertzeak elkhar lehertzean,
Ikusgarri lazkorra gauaren minean.

Luzatzen bada haize uriaz gaindia,
Kosta zenbeit ikusten harrokaz jauntzia,
Ihurtzuria orroz hedoian ematen,
Herioak besta du han ungi egiten.

Gutiak dire bada itsasotan ganak
Holako hirriskutan kausten ez direnak,
Untzia ez bad'ere lehertzen kostetan,
Burasoek ikusgai haurrak gorphutzetan.

III

Eskal herritan Indiak

Asko gizon da ontzen eskal herrietan;
Zuhurki bizi bedi lanen segidetan;
Handik athera ditu gizon makinunak
Montebidetik bezin untza urre onak.

Eskaldun haurretarik hek bildu dirua
Ez dut ikusi uste nihoiz bihurtua,
Montebiden delarik urre mea gaindiz,
Begiak itsuturik bil diteken aldiz.

Eskaldunekin dire kauterak ungitzen
Hetan xorroztaleak ederki gizentzen;
Hekin ardi ileaz badire gizonak
Egiten dituztenak negozio onak.

Asko kutxa betheak oikal hoberenez,
Jausten dire untzirat gau eta egunez:
Amerika aldetik heldu den urrea
Balisa zokhoetan izaten mehea.

Gerriko, aldagarri, maipolis, galtza
Pezako oikal eder, lauder eta beltza
Athorra, sega, trentxa, gaphelu haizkora,
Nork erran zer den jautsi Bokale behera?

Ni nago gogoetan nola eskalduna
Horren huntzki diteken izan atzema;
Gibelat ekhar ahal baino gehiago
Untzirat eramana harenik badago.

Ez delarik gaizoa eskaldun umea,
Munduan ez lukena atzeman bermea
Urrunat daramaka bertzentzat ahala:
Herrian balu husten dakharken odola!

Dituen guziet du biluzten herria
Itsaso pasatzeko duenak tirria;
Bildurik daramaka ontasun ozena;
Han arte etzakien zer zuen izana.

Urthe erdi bederen alfer aitzinetik,
Ez da baratu izan bide zapatzetik,
Galdu dituen egun laneko ederrak
Bertzela higituren zituen beharrak.

Egun galdu hoiekin eman ez paketak,
Askok egin zuzketen fortuna pulitak;
Hogoien kutxarekin bat ungi liteke;
Ehunetarik biek zer ekhartzen dute?

Hiru ehun bat gizon untziak darama;
Bakhotxak eramaten dituenen zama;
Guzien artetik bat ez duzu hunako;
Hare, herritik ilkhia ez du ekharriko.

Bana bertze, errex da ematen kontura,
Bakhotxak badarama bortz ehun libera;
Hek guziak balire herrian gelditu
Bazter askok bertzela zuten distiatu!

Hanbat gazte hazkarrek uzten dute lana;
Eskasa ageri da familetan barna;
Mila etxek erreka jo dute hortako;
Ez dire behinere berriz altxatuko.

Langile hoberenak baitire urruntzen,
Lurreko ontasuna hari da mehatzen,
Herria beharko da morthu bilhakatu;
Beso eskasak lurra bethi du agortu.

Ez da eskas tokia, zabal aski sala,
Lanean bada jartzen beharden bezala:
Hogoi urthez nekhean bizi dena hautan
Berasturen nola itsas bertzaldetan.

Gure aitek herriak dituzte altxatu,
Zelhai guziak kasik hesiz inguratu,
Larre arin bazterrak ezarri sorrotan,
Gau atherbeak egin theilazko etxetan.

Eskalduna, zertako nahi haiz kurritu?
Bertzela behar huke herria maitatu;
Hire aitzinekoak hemen dituk bizi;
Gutxiagoko lanen etzituian izi.

Bainan burua bero, ez dute nahiko
Gaztek aditu ere kantatzen hulako:
Bestak direla uste non nahi bertzetan
Irrinaz dohazi murruka bidetan.

IV

Itsasoko lehen besta

Eder da itsatsoa deskansu denean,
Zelhaitan ederrena zero kolorean;
Tirainen pasaioak ikustean xuriz,
Bihotza da bethetzen bozkario berriz.

Bainan mendebal haize, bethi gordin dena,
Hasten bada higitzen gedoi lo dagona,
Orro ilhun batekin itsaso eztea,
Hasten da erakusten barne nahasia.

Tirainak handituaz mendi bilhakatzen,
Zelhai urdin ederrek lezeak ixitzen.
Lazgarri ikustea untzi zehatua,
Goiti eta beheiti aldiz botatua.

Behin tirainen puntan jartzen da zeruan,
Laster itsas erraiak jotzeko putzuan;
Zubi gainetik ura uhertziz dohako;
Hango jendek etzuten ikhusi holako.

Ez liteke orduan, urre ez tronurik,
Eskaldun higitzeko bere tokitarik,
Holako ephe batek khentzen du gustua,
Goserik handiena uzten zehatua.

Amerikak han dire guti prezatuak,
Mihi saminenekin madarikatuak,
Bihotz min handiena utzirik herria,
Gorphutza harritua, odolak utzia.

Hara-hunat badabil untzia trunbilka,
Barraiatuz orotan barneko marraska,
Aitzen da: Amerikak balire lehertu!
Zer oren gaixtok hunat gu ekharri gaitu!

Kosta bat ikustean balitz esperantza!
Bainan zer ikuspena! izigarri, latza
Harroka harrokari darraio hirrikan,
Untzia hurbiltzean emateko trenkan.

Untzia leherturik, kankarro bethea,
Ez da behin gerthatzen gizon ikustea,
Kostako harroketan, kanpo buru finak;
Etzituzten hortako utzi ama onak!

Eskapatzen denean ureko minetik
Zenbeitak eskribatzen San Andres portutik:
Jakin bagindu zer zen itsaso gorria,
Ez ginduen sekulan utziren herria!

Hobe da artho janez bizi othepetan,
Ezen ez kautsitzea untzi galpenetan:
Bazinakite zer den itsaso ferdea,
Errex liteke galtzen hartako fedea!

Ihurtzuria orroz hedoian denean,
Zirinbolak beloak daramatzanean,
Zeru-lurrek iduri bat egin direla,
Gizonak jartzen dire herio bezala.

Jainkoak berak daki itsasoko berri,
Hartakotz ez da aski kurritzea herri:
Eskaldunak lurrean ixterra altxatuz
Berzela du bizia iragaten xiztuz.

V

Itsasoko bigarren besta

Itsasoa ur bat da gatzez bizi dena;
Ez bedi harat joan nihon deus duena:
Ez diotenei gustu hartu aitzinetik
Garbitzen ditu tripak lehen egunetik.

Bi ilhabethe handiz batzuek goitika
Heltzen dire porturat abantzu hetika
Ardura galdu dute, higatu indarra,
Itzuli zaite gantza itsaso beheara.

Lehenago etxetan bihotz min xumea
Arthatzen bazen nola kanibet kolpea,
Untzian nihork ez du bertzez axolarik,
Kasik bardin zaiote oro leherturik.

Erratean min dela handizki buruan,
Ez balitz bezala da kristauik bornuan;
Nihork ez du saldarik eriei eginen,
Ixilik egotea orobat izanen.

Bakhotxak bere buru han behar jokatu,
Edozein gaitzek duen azotez ukitu;
Bat banazka guziak untzi bazterrean
Ikusten dire trebes bere ogalean.

Hiru ehun herio iduri direla,
Zubi gainetik dute egiten eztula,
Ohean ez dukete lo egin nihondik,
Beharrak daramatza tarrapatan handik.

Artho, gasna, xardiñak, etzuten barnetan,
Holako gaudiarik ematen etxetan,
Hetaz direnek hazi mehe xumedanik
Ez dute izan nihoiz deboila zikhinik.

Beharraren laguna, Jainkoak nahi du
Nekhazale bizia, eztiguti badu,
Izan dadin hazkarra janari gutian,
Batere min gabea denbora guzian.

Aberastu beharrez munduz dabilanak
Ikusten ditu gaitzak atsiak emanak:
Arrosak arantzea bethi du gordetzen,
Arbola ederrenak ongarri itzaltzen.

Itsasoko bokhatak nor nahiren dire,
Komun ala ez tripak han jotzen baitire:
Prestu izan direnak bere egunetan
Gaxtaginak bezala hango hesturetan.

Etxean dagoenak ez du ikusiren
Untziaren balentzan zer segida diren:
Ez da aski izanen hori izitzeko
Gutizia duena erre bilhatzeko.

VI

Itsasoko hirugarren besta

Uste dukete askok udako beroak
Ez dituela jotzen urrun itsasoak:
Zenbeit ehun lekhoa egiten deneko,
Kausten da iguzkia ezin jasanezko.

Buruari zut-zuta han dio ematen,
Nihon freska biderik ez duela uzten;
Kaleko urak berak purga du iduri,
Beiratzea egunaz lan da zeruari.

Untziko sokak dire ziztapur bezala,
Idorrez mokhortua andetako bela,
Denek su egin nahi zubi bazterretan,
Alkaterna ageri urthua zuretan.

Jartzen dena zokhotan laster da altxatzen,
Ez duke sosegurik, guziek unhatzen;
Beroak nihor uzten, guti ez batere,
Iguzki arraioak ihesturik ere.

Ifernuan othe da bertzelako bero?
Nihork ez duke jasan lurrean aboro;
Gorphutz guzia hila, ez tu khalapurik,
Behar da leher egin, ez da itzultzerik.

Kanpo ilkhitzen dena badoha barnerat;
Han ere iduritzen jautsi dela surat;
Urrunik dago loa begien menetik,
Janak beiratsen aise estomakatzetik.

Ez da nihon seinale haize xumerena,
Ausarki den tokian prezatzen ez dena.
Lehen hain higuinduak, non dire hedoiak?
Ez othe dakitzate hemengo pasaiak?

Kizkali behar gare itsaso erdian,
Egosirik gelditu haren irakian:
Harria bada ere ethorriren gero,
Zerua busti badi, ordu duk gargoro.

Belharra da lurrean berotez xizpiltzen,
Artho ferden ostoa goritez zimurtzen,
Lurra arrailatua ikusten da sepan:
Bainan hoin bero dela nola sinets xopan?

Nork zuen uste behar, merke berotzeko,
Itsas erdirat zela laster egiteko?
Non zaite, haitz, gaztaina, elhorriak berak,
Non itzalfresko, ezti, xirripa bazterrak?

Hamabortz egun dago emeki untzia,
Utzi arte gainetik iguzki gorria;
Han beharren lasterra bertzetan egiten:
Kostetako haizeak han ez du ematen.

VII

Montebideo

Utzi dute etxea bere haurridekin,
Ikusi herioa hurbil pirpirekin,
Itsas gaitza iragan, pasatu ekhia:
Eskaldunei erakuts bilhatu hiria.

Zer bozkariok ez du bihotza gainditzen
Montebiden kaskoa denean agertzen
Iduritzen han dela urrea metaka,
Aski dela biltzea ibiliz lasterka!

Zer da Montebideo? Eskaldun hiria,
Hartaz da bethi mintzo hekien mihia;
Han dituzte bihotzak, han izpirituak,
Hango urrez amesten bere gazteluak.

Bada sarthu denean hango karriketan,
Arditik ere ez da ageri bidetan;
Iduri du jendea gorde nahi dela,
Heldu direnak oro sobera direla.

Hautan baino langile bada gehiago,
Gazteria guzia lanik gabez dago;
Nihor ez hirriskatzen geroko lanetan,
Gerla bizi delakotz hiriko athetan.

Harri gainean beraz jarriz eskalduna,
Aho zabalduz dago nork erakuts lana,
Herritarretik hasiz guziak gordeak,
Beldurrez moltsa biphil axkide goseak.

Uste zuena aski hirian sartzea,
Bia-hiru egunen burukotz asea,
Ematen gogoetan zer duen eginen
Bizi itxikitzeke gorphutzeke zainen.

Ez da, ez atherberik, ez nihon oherik,
Haren beharra bixtan graziak ukirik,
Batek nahi dionik zenbeit egun eman:
Etzuen hori uste untziaren leman!

Badire erraleak, itzuliz hek ganat:
Zertako trunko hoiek heldu dire hunat?
Eskaldunen pesiak ordu luke geldi,
Sobra ere bagare gu hemen aspaldi.

Barneak galde dio goraki janari,
Eskua hedatzea ahalke jaunari,
Bainan gosez hiltzerat ez da harat gana:
Indianoak hasten eskatuz fortuna.

Jo alde bat, jo bertze, badabil birundan,
Errementa guziak lephotik dilindan;
Bera iduri lagun zenbeit du ikusten,
Elkharri ez diote berri on ematen.

Aitzean badela bat eskaldun karrika,
Harat itzultzen dire oro zein lehenka:
Zikina daritela, mehe haragia,
Kausten dute hetazko zokho ongarria.

VIII

Eskalduna

Montebiden soldadu

Berrotik ilkhi eta sasian sartzea
Behar dela zait niri izan gurutzeta;
Bainan ungi tokitik jotzea txarrerat,
Luzifer segitzea dolhamen lezerat.

Eskalduna herrian guti da ikusten
Harmetako bestetan loria ematen:
Aitak zituelarik gerlari aiphatu,
Soldaduko urtheak guziz higuin ditu.

Galtza gorritz beztia, zortzi urthe handi
Luze dire harentzat nola mende erdi;
Burua kaskan eta gorphutza luzaka
Ez lezake nihondik bizia fereka.

Alfer-hotz egotea gazte egunetan
Ez da sarthuren aise haren gustuetan;
Ez dezake endelga xizpa garbitzea,
Izan ditekeiela gizon bizeitza.

Jaun bezala delarik franses soldadua,
Jan, beztia, eta ohez bethi dohatua,
Eskaldunak ez nahi harekin uztartu:
Haren itzalak berak guziz biguin ditu.

Ez du indarra eskas ez eta bihotza;
Ez daukat hazkarrago menditako haitza;
Napoleon handiak prezatu odola
Erran diteke gora baliosa dela.

Harispe mareskala, Eskaldun lilia,
Ilekien aitzindari gerlan ibilia,
Errazu hirriskutik nihor den itzuli
Europar harmatua denean ibili.

Zure odol sukarra non nahi ixuriz,
Segitua eskaldun maipolis gorritz,
Irakutsi diozu buru duenari
Ez dela beiratzeko Eskal ihesari.

Napoleon lehena zenean suntsitu,
Eskaldunak zituen gerlak arbuiatu;
Ez dauka harma dela, baizik beiratzeko
Herria, dutenean etsaiek ukiko.

Geroztik ihesari ahalaz ematen,
Kontrabanda luzeki menditan egiten,
Troparat ez gateko ematen ordaina
Errekarat egorriz etxealde ona.

Bortxarat dohanean, lege segitzeko,
Pare guti izaten gorria den suko,
Ikhasen ditu harmak denbora laburrez,
Bainan soldadu dela ageri beharrez.

Nork bada orai sinets nahiko duela
Itsaso pasa eta han segitu gerla?
Bada hainitz ordutan harmak behar ditu,
Edo behar du lurra biribilik hustu.

Españolak non nahi ikusten kanpoa,
Hura du sinetsiren, eta ez ahoa
Ez bada hartzen harma aitzindari baten
Bertzearentzat dela ohi du erraten.

Buenos-Airesetan eta ingurutan
Husu gerlak ematen hamar urthe huntan;
Ez du naski oraino hanbat jabaltzerik,
Aitzindaritan baita zarpa arinskorik.

Odola eta sua denean inguru
Nola eman diteke bere lanei buru?
Egin badu deusere hango Eskaldunak
Haziren ditu ungi soldadu frikunak.

Guzien muthil behar, guzien menean
Gutizia delarik nihor ez hiltzeko,
Etsaiak direnean ohointzarat heldu
Hirian den jendeak harmatu behar du.

Eskal herrian etzen ohoin kapitainik,
Han langilek etzuten nihoiz buru minik;
Irabazten dutena zaintzen dute lotan,
Ez dute gal beldurrik etxe idekitan.

Zer dire Montebiden soldadu direnak?
Heriotze eginik ihes gan direnak;
Brigant guziak dire elkhar ganat bildu;
Hetako sailduenak ohointza maite du.

Ez dute xispa hartu baizik ebasteko
Etsai guti denean hekin hondatzeko,
Ez dire aitzinenik hirrisku denean,
Bainan zer hegastinak lotzeko menean!

Ungiaz kanpo oro hekiekin onak,
Ez ditu izituren herio beltzenak,
Gehienek gorputzak lohiz zornatuak
Segirazten berekin neska ustelduak.

Bizkar eta burutik zorri daritela,
Morgatu nahi diri Español bezala,
Zilho handi ageri galtza iphurditik.
Pedazu antaparan belhaunen burutik.

Zapatak bazituzten lehen egunetan
Hek higatuz geroztik, oinak ganzoletan;
Paga segura dute etxe arrobatuz:
Lehen eta azkenak oro dire hautuz!

Horra norekin diren jartzen eskaldunak
Tiroka urruntzeko higuaitso direnak;
Ez liteke lagun on ezbalitz tzarpailtzen,
Bertzen obra, solasak ez balitu hartzen.

Ibiliren du harma, nekhea harturen,
Hirrisku guzietan bizi jokaturen:
Aitzindariak ungi jaten dutenean
Tripa zimur egonen ohoin ez denean.

Lan guziak debalde, bortxaz edo gustuz,
Hola doha soldadu kanpoz obedituz;
Zaurthua izan bada bere gorphutzean
Badu segida onik duen gurutzean!

Ala zori gaxtoan bildu baitu gaitza,
Ez du zeren arthetan ezar esperantza:
Kolpatu gaizoa da uzten bazterrerat,
Hiltzen bada botatzen zenbeit putzutarat!

Irabazi onik du denean gelditu,
Beso, zango, ixter bat zaiola pikatu:
Ez da ospitalerik, ez eta barberik
Sendatu behar orde hilaraztalerik.

Bertzetan soldaduek badute errenta
Nonbaiko guduetan aski zauritu eta,
Han eske da hingatzen Cesar kolpatua
Eta jausten hobirat guti aiphatua.

Gobernadoren gatik egiten da gerla;
Hekien bitoria populu odola.
Badu bai non ixuri hekin gizentzeko,
Berria heldu zaio bat galdu orduko.

Erresumako zorrak heki pagatzea
Galdegiten eder den eskaldun gaztea:
Egon beraz herrian, ez eman menturan
Hetarat hedaturik gerlako denboran.

Gerlak edo zerbeitek anaiak iresten
Itsurat joan gabe noiz hait atzar gaiten:
Partitzen laurdenak ikusi artean
Othoizten egotea herriko aldean.

IX

Euskaldun negozioa Montebideon

Uste dute zenbeitek naski eskalduna
Utz orduko herria egin dela jauna;
Ah! Gaiten desengana, geldi jakindurik
Lurrak badakharkela gutaz goragorik.

Nola eman tronuan goldeko gizona,
Bere idi kontua doian dakiena?
Nihork guti jakiten izarren berririk
Ez badu luze segi hekin itzultirik.

Donibane, Ziburun, zein gehiagoka
Hasten dire ematen eskola doblezka:
Ez dute elkar behar hortakotz bigundu,
Batek ala bertzeak argitu nahi du.

Lehen eskaldunetan etzen holakorik,
Hartako ez haurretan segida gorarik,
Ikusten hurbilean nola urrunean
Irabazi handiak norbaiten menean.

Eskola ez duena guti da altxatzen,
Plaza on guzietan jakinsuna sartzen:
Zenbat den prezagarrik, herritarren maitez,
Jakin kargatzen dena inguruko hurrez!

Enplegu xumerenak Eskaldun herrian
Nausia atzematen kanpoko hirian:
Hamar Eskaldun ez da lau mila libera
Lumarekin biltzeko urthetik urthera.

Ez da eskas burua, ikhasten ez dute,
Gargoro ernatzea ordu bailukete,
Amerikak aldean gaizoz ez uzteko
Pena hartzen dutela urrun bilhatzeko.

Mila plaza badire eskaldun herrian
Bi mila liberekin nor nahi gailandian:
Zer da Montebideon? Ez han aiseago
Nekhez irabaztea zerbeit gutiago.

Hiri aipatu hartan unha direnean,
Nihoren galde ona etsi dutenean,
Ilkhitzen dire kanpo Indiano gaiak
Ez guti musurkatuz ameriken baiak.

Ehun, berrehun eta lau ehun lekhoa
Hedatua da laster hetazko lerroa;
Batzuk hasten haintzurren, bertzeak urketan;
Belhar pikatze sasiko lanetan.

Botika zenbeitetan zapatainak jartzen,
Harotzak burdinari erdi-gose lotzen,
Hargina nihon baden zilho tapatzeko,
Palota erakutsiz dabil bizitzeko.

Ongarri, mandioa, ikhazkin etxola,
Hainitzen bizitzeko xoragarri sala;
Denean putzu zikhin zenbeit garbitzeko
Arrezteluko jendek usnatu beharko.

Eskaldun gehiena hola han bizitzen,
Gehiago herrian ziren begiratzen:
Urrungo negozio hanbat aiphatua
Hurbilean izaten ilhun tintatua!

Hiri, larre, baratze edo oihanean,
Guziak bere alde emanak lanean,
Ephe luzez lagunek ez ikhusten elkhar,
Eta aberasteko hainitz urthe behar.

Askok laster etsitzen deusen egitea,
Bardin dela erraten alfer egotea,
Bizia iragaten asez haragikiz,
Zirtzila daraitela beztia trapukiz.

Etzaiote zilhegi ogi jastatzea,
Gutiago arnoan zintzur goritzea;
Ogi eta arnoa han dire khario,
Hek jasta gabe frankok ikusten herio.

Nekhazale guzia bizitzen idikiz,
Ireseo emanek, izaria gaindikiz,
Erriberako ura, dohain baliosa,
Non nahi hedatua izan dezan kursa.

Ez da beraz plazera hango izatea,
Elhorri gainean du bere loretea:
Hogoi urthen galera osasunarekin
Gehienek ez aski jartzeko botekin!

Gehiago duela asko dire gauak,
Ez baituzte oraino akhabatu lanak,
Ungi meheki janez biei direlarik,
Besta xumena nihon egin gabetarik.

Arropa tzarrez behti, bizarra jarian,
Brigauten beldurrean lo hartze guzian,
Egun ala gau guti deskansu dutela,
Larrupetik hezurra kanpo daritela.

Ilkhi dire murruka Montebideotik,
Harat ganak ethortzen Californiatik;
Batek ala bertzeak balio bardintsu,
Ez denean jendea bere nahiz itsu.

Gaitz heldu zaienean nonbait gelditzeko,
Ez dukete ohe bat guriki hiltzeko;
Hek duten hoberena, urrun ikustea
Karnizeren lanzeta, azken dolorea!

Leher eginen dute aberek bezala,
Ez dire arthaturen ondoan bertzela,
Hiritarik khenduak orgetan lasterka;
Oihanean badire, ihizien bazka!

Zenbat marraska duten egiten hiltzean
Burasok ez dakite hekien etxean;
Inguruan ez dute axkide bihirik,
Hitz on bat errateko kristau arrastorik.

Aita-amak zituzten besarkatu gogo;
Hekien ikusterik ez da gehiago;
Behar jautsi hobirat, eta urrun jautsi;
Aita-Amen tokia ez da aise etsi!

Meza bat nihork ez du hekintzat erranen,
Gorphutza Elizarat nihork segituren,
Hil ala bizi diren nihor orroituko,
Berri eskasak ditu aitak dolutuko!

X.

Montebideko neskatxak

Neskatxa bat denean errexki gorritzen,
Gizonen aitzinean ikharan agertzen,
Nor nahiz hura maite, zeren modestia
Baita berenaz dohain guziz berezia.

Deus ez da estimatzen nola lili eder
Haran bazter batean litekena ager;
Haizeak etzatean elgeko linhoak,
Bihotzek galdegiten ekhi arraioak.

Nihork ez du neskatxa baxatu nahiko,
Errespetua berak badu ekharriko;
Ageri itxuratik nolako diteken,
Hartzen ditu bideak urrunetik elhen.

Lilirik ederrena errex da fanitzen,
Arroba xuriena deus gutik zikintzen,
Hatsa aski mirailak goibel gelditzeko:
Modestiak hain guti behar suntsitzeko.

Berinareen errexa hausteko orgetan,
Ez denean kontutzen bere ibiltzetan!
Baxeraren pare da, garbitasun saildu,
Munduan hedatua, kontua nahi du.

Uzten duen neskatxak herria farrastan,
Itsasoa behera gateko untzitan,
Norekin den kausturen egin gabe kasu,
Zuhurraren begitan ez du hainitz pisu.

Aphur bat nora dohan denean pisatzen,
Ez da bat nola nahi itsasoz bolatzen:
Garbi batere dena ez doha basarat,
Ez handik altxaturen ohorez tronurat.

Neskatxa bi korradu balio duena
Ez diteke abia Montebide barna;
Hain eder du gatea soldadu ondotik,
Hiriz hiri emanez barrila lephotik.

Dena den gauza kanpo emanik hobe da,
Munduan behar bada kausturen ez da
Toki galduagorik Montebide baino;
Garbitasunik ez du izan egundaino.

Han emaztek ez jakin lan-berri gaztean,
Parabisua dute plazeren gorthean;
Izan diten ezkondu edo sueltoak,
Gehienen ariak ilhunbetakoak.

Neskatxa giristino deusetako dena,
Hemen munduak berak beiratzen duena
Sobera urruntzeaz bide garbitarik,
Han ez diteke egon lerra gabetarik.

Ez du zeren ohorez, bertzek ez bezala,
Ahalkez zenbeit egun begiratu gela:
Sinestea oinetan eman den lekhutan,
Berthutea biziren denbora gutian.

Guziak behar izan elkhar iduriko,
Guziek tinta berez kolore hartuko:
Zer erran beraz neska tzar eta arinez,
Modestia zapatuz harat dohazinez?

Hemen filda, han filda, fildak guzietan,
Jartzen dire bethikotz bide galduetan,
Giristino lagunen nigar egingarri,
Sabel ustelduetan sorthuak iduri.

Hemen zireino baten zerbeit esperantza;
Graziaren indarrak sendatzen mingaitza;
Frako arin zirenak gazte egunetan
Ikhusi dire sartzen kristauen bidetan.

Amerika aldea dena izurria,
Ez diteke nihola emazten tokia:
Zahar ala gazteak elkhar iduriak
Lephoraino lohian han bizi guziak.

Hango libertatea ohi da bantatzen;
Libertinkeria da libertate deitzen:
Galdua da, galdua, denen arabera,
Neskatxa gaten dena itsaso behera.

Sentimendu pikorrik badu bihotzean,
Biluz-gorri bad'ere, jar bedi etxean,
Eta han distiaraz berthute maitea,
Baliosago dena ezen ez urrea.

Gaizki ibilzeko da neskatxa herritik
Ondikoz urrunduren amen hegaletik:
Izanen du bai menta haren koloreak,
Bainan agertu arte itxura lardeak!

Bisaia edo begi denean filusa,
Urthe freskok ematen itxura belusa,
Kausten txapeldun jauna hedatzaile amu;
Fanitzean ihesten nola gauaz mamu.

Nihork maite haragi, usteldua bada;
Nesken bizi ondarra nigarrez ohi da,
Utziak basterrerat tresna tzar bezala;
Gazte arin, ergelak, hetan har eskola!

Lehen zirenak bizi arropa sedetan,
Jaunek eginak gratis ohore saritan,
Molde pulitzuela hetan modestiak,
Sarrixe iretsiren zokhotan zorriak.

Berthute maite, garbi, zerutik jautsia,
Eskaldun herrietan beiratu lilia,
Suilaz dohat nigarra doloren begitik
Zu hola ostrikatzen ikusiz geroztik.

Elhorripeko lore oroz ahantzia
Ederrago ezen ez guziek ukia:
Bere baratzez kanpo ez bedi hedatu
Lore nahi duena bizia beiratu.

Munduan amak ez du alaba galtzeko;
Bera bizi da garbi mendez salbatzeko:
Bi bide kontrakoak ez dohaz zerurat,
Batek edo bertzeak darama lezerat.

Amak alaba behar itxiki berekin,
Utziz urre ametsak ohore galtzekin:
Hobe da bizi behar, salbo ohorea,
Ezen ez aberastuz arima galtzea.

Ez datza mende ona hainitz izateak,
Bainan bere herrunkan ungi bizitzeak;
Nor nahi izan dadin munduko presuna,
Modeski bizitzea haren hoberena.

Aberatsa da franko ibiliz garbiki;
Halako bazterrerat nihork ez arthiki;
Etzaioke ogia nohoiz eskasturen,
Jainkoak artha baitu bethi bere haurren.

XI

Eskaldunak

Montebiden pagano

Urrikalpenak deraut boza altxarazi:
Balinba izanen du sorthuren den hazi!
Bihotza odoletan, nigarrez begia,
Eskaldunei egortzen hemengo egia!

Aspaldi kurridetan ez dela saindutzen
Aitu du Eskaldunak, nihork ez dudatzen;
Bada gauza segura, bat ez saindutzea
Dela haren arima bethikotz galtzea.

Denbora guzietan Eskaldun herrian
Izatu da fedea ohore handian,
Lehen-lehen mendetik bethi beiraturia,
Nohork ez du erranen noiz zen goibeldua.

Izan dire bertzetan judu, ariano,
Bai protestant berri, bai mahometano,
Eskal-herriak bethi aitek beiraturik,
Egian fermu egon nahas gabetarik.

Zazpi-garren mendetik hamabortzeraino
Afrikatik ethorritz moro ziraueino,
Izan zen hirriskuan herriko fedea;
Eskaldunak menditan itxiki berea.

Bai, zazpi ehun urthez izan da gerlari,
Fedezko gizonetan bilduz aitzindari;
Mahometek ez dio zerbitzari khendu,
Lehenago bizia harmekin utzi du.

Hare odolaren gostuz beiratu fedea
Prezatzeko da ungi, Eskaldun semea;
Aitek beiratu dute hirrisku handitan;
Semek ezbehar galdu egun errexetan.

Kalbinen predikari ungi mintzaria,
Pozoatzerat jinoa Eskaldun herria,
Atxitxo gan zen gibel Maulio hiritik.
Maitik iharrusia predika tokitik.

Judua guzietan sudurra sarthua
Eskaldunaz oraino bizi urrundua;
Giristino garbi da Eskaldun herria,
Goibelik gabe da han zeruko egia.

Aita-amek semeak arthatuz altxatzen,
Orok sakramenduak bizian hantatzen;
Elizan, eskoletan, etxe guzietan,
Zeruko sinesteak emanak pratikan.

Aita-ama beharrek asko penarekin
Bere haurrak argitzen katiximarekin
Heki erakusteko egia sainduak
Garraiatzen lanetan gorphutzak urthuak.

Egin duten artean komunioea,
Gizonaren biziko besta ez xumea;
Buraso maitea da doblezka nekhatzen,
Karga guziek dute batean lehertzen.

Nork erran ama batek zer duen jasaten
Ikus arte semea jaunari ematen!
Ez du gau, ez egunik, janik ere ez du,
Hura ungi dohala ikusten ez badu.

Aitaren izerdiak horrengatik dire,
Herri guzian aski prezatzen baitire;
Burasoek bezala hurrek sinestea;
Elkharrekin segitzen Eliza bidea.

Ez liteke etxean bake ez loria,
Guziek ez balute bardintsu bizia;
Bizi diren bezala semien gorphutzetan
Burasok bizi behar hekin arimetan.

Ethorki berarekin, bide berak segiz,
Orai eta geroko elkharrekin nahiz,
Badute esperantza elkhar ez uzteko
Baizik Yainkoarekin betan aurkhitzeko

Hola duzue, aitak, hola, zuek amak,
Semeri erakusten zer diren arimak:
Bethiko ez bagare, Jainko zerukoak
Etzuzken egin gizon gu bezalakoak.

Guti bizi ondoan, bethi gurutzetan,
Arras akhabo bada gorphutz usteltzetan,
Hobeko zen ez sorthu ispirituekin
Segidan ikusteko hobia harrekin.

Ez da, ez da hiltzerik, bethi da biziren:
Bakhotxaren arimak bahi egiaren!
Sineste saildu hortan doha Eskalduna
Montebide aldean biltzeko fortuna.

Bainan zer da gerthatzen? Herritik lekhora
Eskalduna bizitzen bertzen arabera:
Toki galduak dire, plazer hedatuak,
Berthute garbi oro handik urrunduak.

Hautan baziren aita umen zaintzaleak,
Elizetan egia bethi erraleak,
Neskatxa amatuak ohorea galtzen,
Ezkondu presunetan fedea beiratzten.

Eskandalak dire han ezkontza beretan,
Neskatxak ez gorritzen lohien etxetan,
Elizak bethi hutsak, nihon ez othoitzik,
Gaizkitik beiratzeko nihork hasten hitzik.

Errex da ithotzea itsaso erdian,
Ez hobeki salbatzen plazer ithurrian:
Nola ezbalitz Jainko, akhabo othoitzak,
Akhabo sakramendu, akhabo Elizak.

Laster bilhakatuak buraso trufari,
Aiten orroitzapena zaie hirrigarri,
Ez bada ere hiltzen osoki odola,
Urrun da bero baita gatean bezala.

Ustez ikhasi duten hemen ez jakina,
Zeren duten aditu mihi libertina:
Arima zikintzea ez da gauza gaitza,
Ez eta egitea padaran ohointza.

Ez da urrun gan behar gaiski ikhasteko,
Hain errex hurbilean gaxtaginen joko,
Kontua eginkidin zuzen edo makhur,
Bainan nihon gizona izan behar zakhur.

Manamendu emaile, Jainko zerukoa,
Zure erranak utziz urthe multzuskua,
Eskaldunak lizuntzen itsas bertzaldean;
Zenbat ez luke hobe egonik etxean!

Enperadore batek bere jenerala
Harmada galdu eta aiphatu bezala,
Nik ere, Amerikak, dautzuet galdetzen
Zer duzuen Eskaldun bizia ezartzen?

Hamabortz mila bada etxetik ilkhia,
Ehun ez ethorriren, erraten egia;
Hek denak bizi dire bestia bezala,
Hekin eginbideak maite ez axola.

Ortzirale, Igande, Basko edo Besta,
Deusere han ezagun nihore duen hauta:
Juduek badituzte egun hautatuak,
Protestantek berexten Igande Sainduak.

Eskalduna erotik zena girstino
Montebiden egiten osoki pagano,
Ez da barentzat Jainko zeruetan denik,
Nihor han berthutekin bizi nahi denik.

Jainko guziz ona, Eskaldun gaindia,
Hanbat hazi onekin itsasoz jautsia,
Zer da bihakaturen hiltzeko menean,
Orduan barneharra asikiz hastean?

Bekhatu zenbeit xume lehen zuenean
Bazohan laster aski, astelehenean,
Apez maite zenbeiti harren erraterat,
Barkhamendu nigarrez hari eskatzerat.

Nihoiz etzen izaten hanbat alegera,
Bekhatu hondatzea zuen besta gura;
Oin, zein egun ederrak zituen orduan
Herrian iragaten aiten inguruan!

Eginik dago geroz gaizki handiago,
Bainan hamabortz urthe eta gehiago,
Berekin ditu grinak, suge posoatu,
Golkhoan erabiltzen ez nahiz aithortu.

Herrirat ethortzean argi egin gogo,
Han artean beztua elhorritan dago;
Ez bada nihoiz heldu, egin du harenak:
Herriko aphezetan zituen gizonak!

Ez denean segitu buraso bizia,
Eman behar hetarat jausteko etsia:
Ungi eta gaizkia, nihoren oldean,
Ez dire nahasiren loria berean.

Ohointza ez diteke bardin ikusia
Nola berthute dena deitzen justizia:
Jainkoak beraz segur jakinen berexten
Haren manu duena oinetan ematen.

Mintzatu naiz luzeki, Eskaldun maiteak,
Ez nau kondenaturen zuen berthuteak;
Herritarrak ditugu ostez urrunduak,
Diru guti bildurik arima galduak.

Herritako aitzina zuetan duenak,
Ez ikusiz itzultzen haur maite zirenak,
Behar luke othoiztu nihor ez gateaz
Itsasoko aldetik heldu den haizeaz.

Aita-amen kargua haurren kontutzea,
Ahalaz galbidetik hekin urruntzea:
Utziz geroz herria, hekin haur maitena
Bere odol beroak lezerat emana.

Kasik guziak dire lekhar iduriak,
Jaiura gaxtotarat berdin ekharriak.
Guziak elkharrekin aise pulunpatzen,
Tokiek atsegina diote hedatzen.

Ez du hekin larretan nihork predikatu,
Frogatuz, tzarra nola diteken salbatu;
Pasionen jaiurak ditu enganetzen,
Aiten indarrak xoilki hetarik beiratzen.

Traba, traba gazteak herria hustetik,
Ahalaz ekhar-arraz Montebideotik;
Ethortzean untziez gateko elheak,
Galde noiz diren heldu sobra gan bertzeak.

Hurbil balitu beso kanpo ditenak
Bere aisiak luzke herri Eskaldunak!
Mehe dire basterrak langileak ganik,
Ethor bitez gibelat graziak emanik!

Alde izanen dute gobernamentua;
Egitean Eskaldun departimendua,
Ikusiren herriak lan handiz gainditzen,
Burdinazko bideak dirua banatzen.

Lana, lana nahiak, ez da eskasturen;
Napoleon buruko, bethi da sorthuren;
Guzietan nahi du ungia hedatu:
Hartzeko handienak Eskaldunak ditu.

J.M.H.
ASKI